

İSLAMDA SOSYAL ADALET VE DAYANIŞMA

I- KONUNUN PLANI

- A) **Sosyal Adalet Kavramı**
 - 1) **Sosyal Adaletsizlik ve Boyutları**
 - 1) **Sosyal Hayattaki Maddi Dengesizlik**
 - 1) **Sosyal Hayattaki Manevi Dengesizlik**
 - 2) **Sünnetullah'ta Öngörülen Sosyal Adalet**
 - 3) **Nefisle Muamelede Sosyal Adalet**
 - 4) **İnsanlarla İlişkilerde Sosyal Adalet**
 - 5) **Çevreyle İlişkilerde Sosyal Adalet**
 - 6) **Diğer Canlılarla İlişkilerde Sosyal Adalet**
- B) **İbadette Dayanışma (Zekat Örneği)**
- C) **Kainatı Paylaşımında Dayanışma ve Adalet**
- D) **Yardımlaşmada Adaleti Korumak**

II- KONUNUN AÇILIMI VE İŞLENİŞİ

Cenab-ı Allah (c.c.) kainatı belli bir denge içinde yaratmıştır. İnsan da bu kainatın bir parçasıdır. Kainat içinde kendi nefsiyle hemcinsleriyle, hayvanlarla ve hem de kainatla (çevreye) uyumlu ve dengeli yaşaması şarttır. Kurulmuş bulunan nizamı şahsi menfaatleri adına bozmadan, kainattaki Sünnetullah'a uyması gerekir. Aslında bu çerçeve ve ilişkiler İslam'ın öngördüğü "Sosyal adaletin" çerçevesini ifade eder.

Sosyal adaletin sağlanması ancak; sorumluluk, hakkaniyet, dürüstlük, iyilik, acıma, davranışlardan dolayı hesap verme gibi duyguların cemiyete hakim kılınmasıyla elde edilebilir. Bunların sağlayacak olan esas unsur dini duygudur.

Sosyal adalet iç aleminden dış dünyaya kadar bütün boyutları kapsamalldır.

Kişinin bedeninin ihtiyacını gidermesi bunun gereğidir.

Ailesinin, çocuklarının ihtiyacını giderip onlara insanca muamele etmesi adaletin gereğidir.

Diğer insalara iyilikte bulunması, zayıflara merhamet etmesi, yetimi beslemesi bu duygunun gereğidir.

Hayvanlara merhamet etmek, ekolojik dengeyi bozmamak sosyal adaletin miheng taşıdır.

III- KONUNUN ÖZET SUNUMU

Kainatta Sosyal adaletin sağlanması ancak ciddi bir dayanışma ile gerçekleşir. Gerek kainatı kullanmamızda ve gerekse de insanlarla ilişkimizde bir çok bozulmaya, haksızlığa, dengesizliğe sebep olmaktadır. Ekolojik dengeyi tahrip eden, hırsızlık ve haksızlığın yayılmasında baş rolü oynayan, iklimleri bozan bizden başkası değildir. Yardımlaşma, sevgi, merhamet, saygı, şefkat, kadirşinaslılık, kollama ve sahiplenme duyguları azılmışsa bunun mimarları bizden başkası değildir.

Bilinçsizce akıtılan sanayi atıkları, mecranın çıkarılmış nükleer çalışmalar sonucunda bozulan çevre; bir çok hastalığın, kirliliğin maddi ve manevi tahribatın en büyük sebebi değil midir? Torak kirletilmekte, atmosfer bulandırılmakta, genetik doku tahrip edilmekte ve netice itibariyle Yüce Allah'ın bizlere rahmet olarak sunduğu kainat zalimce harcanıp gelecek nesillere hasta ve yıpranmış bir dünya miras olarak

bırakılmaktadır. Çok kazanmak hırsıyla sağlıksız ve kirli ortamlarda üretilen gıda bile tek başına bir terörden daha tahrip edici değil midir? Bütün bunların sorumlusu insanlar değil mi? Peki bu zulümler karşılıksız mı kalacak. Elbette hayır.Cezası hem bu dünyada ve hem de ahirette acı olarak tattırılacaktır. Kur'an-ı Kerim bu ayetiyle teknolojik çağdaki maddi kirlenmeye ve manevi çöküşe ne kadar güzel işaret etmiştir.

Sosyal dayanışma ve adaleti canlandıran en önemli müesseselerden biri zekattır. Zekat yılda bir defa hesaplanır ve kazanılan malı temizlemek gayesiyle ödenir. Kur'an-ı Kerim'de zekat şu kelimelerle anlatılır: **Sadakat (Tevbe, 9/60), Nasip (Nahl 16/56) infak (Bakara,2/267)** Bütün bu kelimelere ve özellikle de "**Hakk**" (Zariyat, 51/19) kelimesine dikkat ettiğimizde zekatın zengin üzerinde fakirin bir alacağı (hakkı) olduğuna işaret edildiğini görürüz.

Zekatın verileceği bütün unsurların (Tevbe 9/60) **kişi, şahıs** endekli olduğu dikkat çeker. Şöyle düşünelim: Bir zengin kendi alın terinden hiçbir zorlama olmadan, fakire, yoksula, borçluya, yolda kalmışa ve ayette belirtilen diğer sınıflara gelirinden pay ayırıyor. Sen, bu kazançta şu miktarda benimle ortaksın diyor. Bunun sağlayacağı manevi ve sosyal dayanışmayı düşünelim. Kainattaki sosyal denge ve adaleti tevzi eden bir şuur oluşumunda, bunun rolü çoktur.

Allah (c.c.) kainatı ve içindeki nimetleri insanlar aralarında adilce paylaşsınlar diye yaratmıştır. Herkes çalışması karşılığında ondan istifade edecektir. Bunun için emek sarf edecektir ve herkes emeği kadar ürün devşirecektir.

İnsan sadece çalışmasının karşılığını almak için değil, kainattaki görevini yerine getirmek için de çalışmak zorundadır. Aksi takdirde kainattaki denge bozulur, adalet tevzi edilemez, sosyal dayanışmayı

sağlayacak merdivenin basamakları kırılır. Her türlü iş dağılımı ve yetki bu dayanışmayı sağlayan birer görev gibi kabul edilmelidir.

IV- KONU İŞLENİRKEN BAŞVURULABİLECEK BAZI AYETLER

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ

“Mallarında (yardım) isteyen ve (iffetinden dolayı isteyemeyip) mahrum olanlar için bir hak vardı.”¹

Ayrıca şu ayetlere bakılabilir:

Rûm 30/41; Zâriyât 51/19; Meâric, 70/25; Tevbe 9/60; Necm 53/24; Mâide, 5/2; Rahman, 55/60; Al-i İmran, 3/113.

V- KONU İŞLENİRKEN BAŞVURULABİLECEK BAZI HADİSLER

Mutlaka herkesin yapabileceği bir iyilik vardır.

وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ #: [عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ صَدَقَةٌ، قِيلَ أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يَجِدْ؟ قَالَ: يَعْمَلُ بِيَدَيْهِ فَيَنْفَعُ نَفْسَهُ وَيَتَصَدَّقُ. قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ؟ قَالَ يُعِينُ ذَا الْحَاجَةِ الْمَلْهُوفَ. قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ؟ قَالَ: يَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ أَوْ الْخَيْرِ. قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يَفْعَلْ؟ قَالَ: يُمْسِكُ عَنِ الشَّرِّ فَإِنَّهَا صَدَقَةٌ

Ebu Musa (radiyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Her Müslümanın sadaka vermesi gerekir" buyurdu. Kendisine: "Ya bulamayan olursa?" diye soruldu. "Eliyle, çalışır, hem şahsı için harcar, hem de tasadduk eder" cevabını verdi. "Ya çalışacak gücü yoksa?" diye soruldu "Bu durumda, sıkışmış bir ihtiyaç sâhibine yardım eder" dedi. "Buna da gücü yetmezse?" dendi. "Ma'rufu veya hayrı emreder" dedi. "Bunu da yapmazsa?" diye tekrar sorulunca: "Kendini başkasına kötülük yapmaktan alıkor. Zîra bu da bir sadakadır" buyurdu.²

¹ ez-Zariyat, 51/19

² Buhârî, Zekât 30, (2, 121) Edeb 33 (7, 78); Müslim, Zekat 55, (Hd.1008) 1, 699.

İyilik yapana en azından dua etmek, memnuniyeti izhar etmek dayanışmayı güçlendirir.

وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ #: مَنْ أُعْطِيَ عَطَاءً فَلْيَجْزِ بِهِ إِنْ وَجَدَ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيُتِنِّ بِهِ، فَإِنَّ مَنْ أَتَى بِهِ فَقَدْ شَكَرَهُ، وَمَنْ كَتَمَهُ فَقَدْ كَفَرَهُ

Hız.Câbir (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim bir ihsana mazhar olursa, bulduğu takdirde karşılığını hemen versin, bulamazsa, verene senâda bulunsun. Zira onu övmekle, teşekkürünü yerine getirmiş olur. Ketmeden (karşılık vermeyen) nankörlük etmiş olur" dedi."³

İnsanın güzel ahlakıyla topluma örneklik teşkil etmesi, yerine göre cemiyete yapılabilecek en büyük iyiliktir.

5- وَعَنْ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ # عَنِ الْبِرِّ وَالْأَيْمَانِ، فَقَالَ: الْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ، وَالْأَيْمَانُ: مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ وَكَرِهْتَ أَنْ يَطَّلِعَ عَلَيْهِ النَّاسُ] حَاكَ: «أَيُّ تَرَدَّدٍ فِي الصَّدْرِ» .

Nevvâs İbnu Sem'an (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a iyilik (birr) ve günah hakkında sordum. Bana şu cevabı verdi: "İyilik (birr), güzel ahlaktır. Günah da içini rahatsız eden ve başkasının muttali olmasından korktuğun şeydir."⁴

Bazen affedicilik yapılabilecek en büyük iyiliktir. Cemiyet fertleri arasında dayanışmayı sağlayan ve hastalıkları gideren bir neşterdir.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ #: [أَدِّ اِمَانَةَ إِلَى مَنِ انْتَمَنَّاكَ، وَتَخُنْ مِنْ خَائِكَ

Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu sözünü rivayet etmiştir: "Sana emanet bırakanın emânetini geri ver. Sana ihânet edene ihânet etme"⁵

İyilik herkesi kuşatmalıdır. En yakından uzağa doğru daire genişletilmelidir.

³ Tirmizî, Birr 87, (Hd.2034), 4, 379-380; Ebu Dâvud, Edeb 12, (Hd.4813, 4814) 5, 158

⁴ Müslim, Birr 15, (Hd.2553), 3, 1980-1983; Tirmizî, Zühd 52, (Hd.2389), 4, 597.

⁵ Ebu Dâvud, Büyü 81 (Hd. 3534), 3, 804; Tirmizî, Büyü 38, (Hd.1264), 3, 564.

وعن بهز بن حكيم عن أبيه عن جده معاوية بن حيدة القشيري رضى الله عنه قال: [قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ أَبْرُ؟ قَالَ أُمَّكَ. قُلْتُ ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ أُمَّكَ. قُلْتُ ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ أَبَاكَ ثُمَّ اقْرَبَ [فَأَقْرَبَ].

Behz İbnu Hakîm babası tarikiyle dedesi Mu'aviye İbnu Hayde el-Kuşeyrî (radıyallahu anh)'den naklediyor. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e: "Ey Allah'ın Resûlü, kime iyilik yapayım? diye sordum. Bana: "Annene" diye cevap verdi. "Sonra kime?" diye tekrar ettim. "Annene" dedi. "Sonra kime?" dedim. "Annene" dedi. "Sonra kime?" dedim, bu dördüncüde "Babana, sonra da tedrici yakınlarına" diye cevap verdi."⁶

عن سهل بن سعد رضى الله عنه قال رَسُولُ اللَّهِ #: [أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْجَنَّةِ هَكَذَا، وَأَشَارَ بِالسَّبَابَةِ وَالْوُسْطَى، وَفَرَجَ بَيْنَهُمَا

Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Ben ve yetime bakan kimse cennette şöyleyiz" Orta parmağı ile baş parmağını yan yana getirip aralarını açıp kapayarak işaret eti."⁷

عن صفوان بن سليم رضى الله عنه قال رَسُولُ اللَّهِ #: [السَّاعِي عَلَى الرِّمْلَةِ وَالْمَسْكِينِ كَالْمَجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوْ كَالَّذِي يَصُومُ النَّهَارَ وَيَقُومُ اللَّيْلَ

Safvân İbnu Süleym (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Dul ve kimsesizler için çalışan, Allah yolunda cihad eden veya gündüzleri oruç tutup geceleri de ibadet eden kimse gibidir"⁸

İyilik, merhamet ve rahmet kainattaki her canlıyı kapsamalıdır. İnsanlara iyilik yapıp da kendileri korumaktan aciz olan hayvanlara acımasız olan adalet terazisini bozar.

وعنه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ #: جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ وَأَنْزَلَ فِي أَرْضِ جُزْءٍ وَاحِدًا. فَمِنْ ذَلِكَ الْجُزْءِ تَنَزَّحَ أَحْمُ الْخَنْقُ حَتَّى تَرَفَعَ الدَّابَّةُ حَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا خَشْيَةَ أَنْ تُصِيبَهُ

Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah rahmeti yüz parçaya böldü. Bundan doksandokuz parçayı kendine ayırdı. Yer yüzüne geri

⁶ Ebu Dâvud, Edeb 119-120, (Hd.5140), 5, 349-358 ; Tirmizî Birr 1, (3, 309-376).

⁷ Buhârî, Talak 14, (4, 171) Edeb 24, (7, 76); Tirmizî, Birr 14, (Hd.1919), 4, 310-326; Ebu Dâvud, Edeb 121-122, (Hd.5150), 5, 356-365.

⁸ Buhârî, Nafakât 1, (6, 189); Edeb 25-26, (7,76-79); Müslim, Züd 41, (Hd.2982), 3, 2286; Tirmizî, Birr 44, (Hd.1969), 4, 346.

kalan bir cüzü indirdi. (Bunu da -cin, insan ve hayvan- mahlûkâtı arasında taksim etti.) Bu tek cüz(den nasibine düşen pay sebebiyledir ki mahlûkat birbirlerine karşı merhametli davranır. At, (hayvan) yavrusuna basmamak endişesiyle ayağını bu sayede kaldırır."⁹

عن عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الرَّجْمُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ. -
[تَقُولُ: مَنْ وَصَلَنِي وَصَلَهُ اللَّهُ. وَمَنْ قَطَعَنِي قَطَعَهُ اللَّهُ

Hiz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah aleyhissalatu vesselam buyurdular ki: "Rahim Arş'a asılıdır, der ki: "Kim beni sıla ederse Allah da ona sıla etsin. Kim benden koparsa Allah da ondan kopsun."¹⁰

VI- YARARLANILABİLECEK BAZI KAYNAKLAR

Şirvani, (Ter. Kemal KUŞCU), İslamda Siyasi Düşünce ve İdare (İrfan 1965); Karaman, Prof. Dr. Hayrettin, Günün Meseleleri, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Adalet Maddesi, 1, 341-344; Adl. Maddesi, 1, 387-388; İzzüddin Belik, Minhacü's-Salihin, (Daru'l-Fikr), Askalani, İbn Hacer, el_Metalibü'l-Aliye, 3, 5; 2, 365 – 372; Beşer Faruk, İslamda Sosyal Güvenlik, (DİB. Y. 1987); Yahya ez-Zemmar, Tasfiyetü'l-Kulub, 399-407; ed-Dımyati, el-Metcerü'r-Rabih, (Sakafe, Beyrut) 339-366; Kutub, Prof. Dr. Seyyid, İslamda Sosyal Adalet.

Doç. Dr. Nihat HATİPOĞLU
Din İşleri Yüksek Kurulu
Uzmanı

⁹ Buhârî, Edeb 19, (7, 75); Rikâk 19 (7, 180); Müslim 4, (Hd.2752), 3, 2108; Tirmizî, Daavât 107-108, (Hd.3541, 3544), 5, 549.

¹⁰ Buhari, Edeb 13; Müslim" Birr 17, (2555), 3, 1981.